

Østersjøen krever langsiktig engasjement

Jon Scharer

Det er langt frem til målet om Østersjøen som det mest miljøvennlige og bærekraftige sjøbassenget i Europa. I dag er diagnosen verdens sykeste havområde. Forurensing fra landbruket er en viktig årsak, men kunnskap og etablert nettverk for overvåking kan svekkes på grunn av dårlig økonomi i enkelte land. Samtidig er det liten interesse for å følge opp prosjekter fra norsk side, mener forskere.

Østersjøen er nesten som et lukket havsystem omgitt av områder med mange mennesker (cirka 80 millioner) og omfattende landbruksaktivitet. En fjerdedel av havområdet karakteriseres som dødt, og forurensning av fosfor og nitrogen fra landbruket er det største problemet. Både gjennom EUs vanndirektiv og Helsingforskomiteen sine aksjonsplaner er det klare mål og frister for å få Østersjøen til å bli et økologisk bærekraftig havområde.

Østersjøen viktig - også for Norge

Senest i februar møttes toppledere fra landene rundt Østersjøen i Helsingfors for å diskutere problemene med havområdet. Representanter fra næringsliv og organisasjoner var også til stede, og målet var å få løfter for tiltak som kan bedre situasjonen. Fra norsk side deltok blant andre statsminister Jens Stoltenberg som til NRK URIX understreket at Norge er en del av den nordiske familien og det som skjer her både økonomisk, politisk og ikke minst for miljøet, er viktig for Norge.

Frykter nedbygging

Bioforsk Jord og miljø kjenner godt problematikken i Østersjøen, og var med på å bygge opp kompetanse og etablere systemer for jord og vannovervåking i de baltiske landene tidlig på 90-tallet. De er bygget opp etter samme modell som det norske JOVA-programmet, og er et viktig felles verktøy for å registrere forurensningen fra de enkelte land og områ-

der inn til Østersjøen. Nå har land som Latvia så dårlig økonomi at forskerne frykter at overvåkingsstasjoner legges ned og 15 år lange tidsserier ikke følges opp.

Drives på hobbybasis

- Latvia er i økonomisk krise, og det er stort sett på hobbybasis disse stasjonene drives videre. Det har tatt lang tid å bygge opp kunnskapen, og med registreringer og miljøovervåking langt tilbake på 90-tallet er det tragisk hvis dette forsvinner.

Det sier seniorforsker Johannes Deelstra, som sammen med forskningssjef Per Stålnacke i Bioforsk Jord og miljø har arbeidet med forurensingsproblematik-

ken i Østersjøen siden 1991. Stålnacke tok sin doktorgrad i 1996, hvor avhandlingen "Nutrient loads to the Baltic sea" var den første vitenskapelige gjennomgangen og estimatet på totaltilførsler av fosfor og nitrogen over tid til Østersjøen. Denne forskningen viste at forurensingen var større enn tidligere antatt, og blant annet måtte Helsingforskommisjonen noen år etterpå revurdere tallgrunnlaget for situasjonen i Østersjøen.

Felles målemetodikk

Senere har Jord og miljø hatt mange prosjekter i regionen. I samarbeid med russiske myndigheter og svenske organisasjoner utviklet Bioforsk en metodikk for å overvåke landbruksforurensing i vest-

Feltarbeid i Leningrad Oblast, etableringen av en målestasjon. Foto: Johannes Deelstra.

lige deler av Russland. Målet var at Koroljkov (Kaliningrad) og St. Petersburg skulle kunne bruke de samme metodene som var tatt i bruk i Norge og de andre landene rundt Østersjøen.

Prosjektene ble i begynnelsen støttet direkte fra Norge, men kunne på slutten gjennomføres med bevilgninger gjennom Nordisk Ministerråd.

To prosjekter i dag

I dag er Bioforsk Jord og miljø engasjert i to prosjekter i Østersjøen. I EU-prosjektet AWARE er et av tre studieområder lagt til Rigabukta, hvor målet er en felles forståelse for hvordan en skal utvikle bærekraftige vannsystemer. Derfor inviteres befolkningen til en dialog med forskere og vannforvaltere om mulige tiltak for å forbedre vannmiljøet.

I tillegg er Jord og miljø engasjert i et av prosjektene under BONUS ERA-NET. I RECOCA-prosjektet (Reduction of Baltic Sea Nutrient Inputs and Cost Allocation within the Baltic Sea Catchment) deltar Bioforsk Jord og miljø sammen med forskere fra universitet i Danmark, Sverige, Polen og Latvia. Det skal utvikles vitenskaplige råd for aksjonsplaner for å redusere forurensingen, og Bioforsk sin rolle er å bidra til å forbedre estimatet på tilførselene av næringsstoffer til Østersjøen, retensjon og tiltaks-effekter.

Det første prosjektet (AWARE) finansieres gjennom EU. I det andre prosjektet (RECOCA) bidrar EU, nordiske og baltiske forskningsråd. Det er ikke bevilget ikke midler fra norsk side. Bioforsk finansierer derfor her halvparten av sin

deltakelse med egne midler kombinert med finansiering fra EU og forskningsrådet i Finland.

Stålnacke og Deelstra opplever at nordiske og baltiske kolleger er forundret over at Norge ikke følger opp med norske midler i disse prosjektene.

Store forskjeller

Helsingfors-kommisjonen (Helsinki Commission forkortet HELCOM) er samarbeidsorganet for arbeidet med å få Østersjøen til å bli et bærekraftig havområde i økologisk balanse. Målet skal nås gjennom en egen aksjonsplan, hvor det er utarbeidet landspesifikke mål ut fra forurensning fra det enkelte land.

Når det gjelder utslipp av fosfor må Polen redusere med 8760 tonn, Russland med 2500, Litauen med 880. Lavest ligger Sverige, Finland og Danmark med henholdsvis 290, 150 og 16 tonn.

Polen må også redusere mest når det gjelder utslipp av nitrogen. Med 62 400 tonn "topper" de denne lista foran Sverige med 20 780 tonn og Danmark 17 210 tonn. Her ligger Finland og Estland lavest med 1200 og 900 tonn.

Tar vare på kompetanse

Tidligere hadde en reduksjonsmål som var likt for alle - nemlig 50 prosent. Nå er det landspesifikke tall, basert på en beregningsmodell utviklet ved Stockholms Universitet. Her skal Bioforsk se på hvilke tiltak som er realistisk å gjennomføre i forhold til reduksjonsmålene.

- I dette prosjektet er Bioforsk sin rolle er å videreutvikle en modell for effekten av retensjon (tilbakeholdelse) næringsstoffer.

Målestasjon i Melupite, Latvia. Dimensjoneringen, instrumenteringen foretatt av Bioforsk. Foto: Johannes Deelstra.

Det vil si at vi skal finne effekten av redusert forurensing. For det er ikke sikkert at et tiltak på land som gir en bestemt mengde redusert utslipp, har samme effekt ved utløpet til Østersjøen. Dette sier forskningssjef Per Stålnacke som siden begynnelsen på 90-tallet jobbet med å bedre vitenskaplig tallgrunnlag på retensjon.

Viktig aktør

- Norge ønsker å fremstå med en aktiv miljøprofil på den internasjonale arenaen. På den bakgrunn er det store muligheter til å spille en mer aktiv rolle i arbeidet som pågår omkring miljøutfordringene i Østersjøen. Bioforsk er det største norske forskningsinstituttet på vannmiljøforskning i Østersjøen, og har alle muligheter til å være en viktig aktør i dette, sier forskningssjef Per Stålnacke.